

Att köpa spänning

Hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av äventyrsaktiviteter

2014:4 Att köpa spänning

Konsumentverket 2014

Ansvarig forskare: Erika Wall & Jens Ljungdahl
Projektledare Konsumentverket: Malin Lindquist Skogar

Förord

Konsumentverket är tillsynsmyndighet enligt produktsäkerhetslagen (2004:451). I lagen anges bland annat att tjänster som näringsidkare erbjuder konsumenterna ska vara säkra.

Tjänstesektorn inom äventyrsaktiviteter är under ständig utveckling och konsumenterna har vant sig vid att marknaden växer, både till kvantitet och i variationsrikedom. Branschen går mot en framtid där den är avhängig dess egen innovationsförmåga. I takt med att nya äventyrstjänster utvecklas, uppstår emellertid också nya risker.

Utvecklingen har lett till att det idag säljs äventyrstjänster - som förr var exklusivt för en liten grupp professionella extremsportare - till en bredare målgrupp. Samtidigt ökar konsumtionen av äventyrstjänster som säljs tillfälligt i samband med event, resor och andra spännande upplevelser.

Forskning visar att ungdomar är benägna att ta större risker än andra åldersgrupper. Något som kan innebära att ungdomars riskbenägenhet också driver branschen att erbjuda äventyrstjänster som är förenade med fler och farligare risker. Behovet av mer kunskap om ungdomars riskbenägenhet i samband med deltagande i äventyrsaktiviteter är därför stort. Med kunskap om ungas riskbenägenhet och riskhantering kan Konsumentverket arbeta mer effektivt, för ett säkrare tjänsteutbud för konsumenterna.

Konsumentverket riktar ett särskilt tack till Mittuniversitetet och forskarna Erika Wall och Jens Ljungdahl. Rapporten avslutas med ett slutord av Konsumentverket.

Konsumentverket
Karlstad, februari 2014

Innehållsförteckning

Sammanfattning	6
Summary	7
1. Inledning.....	8
2. Att förhålla sig till risker i vardagen.....	9
2.1 Riskförståelse	9
2.1.1 Kontext påverkar upplevelsen av risk.....	10
2.2 Tillit och risk.....	11
2.2.1 Att skapa tillit	13
2.2.2 Relationen mellan tillit och hur individen förhåller sig till risk	13
3. Fältstudie	15
3.1 Val av sammanhang för fältstudie.....	15
3.2 Etnografiska metoder för datainsamling	15
3.2.1 En sammanhållen fältstudie.....	17
3.3 Deltagare	19
3.4 Forskningsetik.....	20
3.4.1 Informerat samtycke	20
4. Genomförande av äventyrsaktiviteter.....	22
4.1 Att åka kabel vid Surfbukten	22
4.2 Åka ribbåt från Badhusparken	24
4.3 Genomförande utifrån risk- och säkerhetsperspektiv.....	26
5. Riskförståelse vid köp av äventyrsaktiviteter.....	31
5.1 Risk i relation till natur och mänskligt handlande.....	34
5.2 Sociala aspekter av risk vid äventyrsaktiviteter	35
5.2.1 Social interaktion deltagare emellan	36
5.2.2 Interaktion mellan arrangörer och deltagare	38
5.3 Plats och riskförståelse.....	39
6. Betydelsen av tillit vid äventyrsaktiviteter	42
6.1 Tillit i relationen mellan deltagare och arrangörer	42
7. Diskussion.....	45
7.1 Tillitens betydelse för individens riskförståelse	45
7.2 Fördjupad förståelse för hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter	45
7.3 Slutsatser	46

8.	Avslutning.....	48
8.1	Frågor för vidare hantering av Konsumentverket.....	48
9.	Konsumentverkets slutord.....	49
10.	Referenser	51

Sammanfattning

I föreliggande rapport redovisas resultaten från ett forskningsprojekt om hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter. Projektet har genomförts på uppdrag av Konsumentverket.

Forskningsprojektet har utgått ifrån sociologisk riskteori med särskilt fokus på riskförståelse och tillit och syftat till att ge fördjupad förståelse om hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter.

Rapporten baseras på empiriskt material insamlat genom en fältstudie. De metoder som använts för datainsamling har bestått av kortfattade formella forskningsintervjuer, informella samtal, djupintervjuer och observationer. Foto har också varit en viktig del av datainsamlingen. Dessutom har fältanteckningar skrivits under hela datainsamlingen. Fältstudien genomfördes i Östersund under ”yranveckan” i juli 2013 med åtta dagar av festligheter där deltagare kunde ta del av olika aktiviteter eller äta och dricka på någon av de många tillfälliga restauranger som byggts upp inom området. Under de sista dagarna genomfördes Storsjöyran som är en stadsfestival med scener runt om i centrala Östersund och i Badhusparken.

De äventyrsaktiviteter som studerats var att åka kabel och ribbåt. Att åka kabel innebär att åka wakeboard eller vattenskidor med hjälp av en eldriven kabel som manövreras av personal. Att åka ribbåt är en äventyrsaktivitet där deltagaren får en fartfylld upplevelse genom att åka båt i hög fart.

Vid köp av och deltagande i de undersökta äventyrsaktiviteterna var säkerhet ett ständigt närvarande tema, särskilt vid information och instruktioner. Däremot talade såväl deltagare som arrangörer i mycket låg utsträckning om risker med deltagande. Säkerhetsinformationen fokuserade särskilt på skyddsutrustning och hur denna skulle användas. Att använda skyddsutrustning var ett krav för deltagande i båda aktiviteterna.

I relation till teori om riskförståelse och tillit visar projektet att upplevelsen av trygghet vid deltagande i de undersökta äventyrsaktiviteterna hänger ihop med tillit i relationen mellan arrangörer och deltagare. Genom detta blev upplevelsen av risk sammanflätad med genomförandet av de båda aktiviteterna, vilket belyser betydelsen av sociala relationer för upplevd trygghet. Rapportens mest centrala slutsats är att information har en mycket central roll för deltagares upplevelse av trygghet vid äventyrsaktiviteter.

Summary

In the following report, the results of a research project on young people's sense-making of risks when purchasing and participating in adventure activities, will be presented. The project has been carried out at the request of The Swedish Consumer Agency (Konsumentverket).

The research project originated from a sociological risk theory, with special focus on sense-making of risk and trust. Its purpose was to give a more profound understanding of young people's attitudes towards the risks of purchasing and participating in adventure activities.

The report is based upon empiric material collected through a field study. The methods used to collect data were: short, formal research interviews, informal conversations, in-depth interviews and observations. Photographing has also been an important part of data gathering. Furthermore, the field notes were taken all the time, while collecting data. The field study was carried out in Östersund, during the city festival in July of 2013.

The activities that were observed are cable skiing and RIB boat riding. Cable skiing involves riding a wakeboard or water skies while being drawn by an electrically-driven cable, operated by personal. RIB boat riding is an adventure activity where participants get an action-packed experience by riding a high-speed boat.

In case of purchasing of and participation in the adventure activities that were studied, the question of security has been a constantly present issue, especially during the information and instruction briefings. On the other hand, the participants, as well as the organizers, talked very little about the risks people took just by participating in the activities. Information about security issues was focused particularly on the safety equipment and its usage. The usage of safety equipment was a requirement for taking part in both activities.

In relation to the individual's sense-making of risk and trust, the project shows that the experience of the safety level during the participation in the studied adventure activities is correlated to the trust created in the relation between the organizers and the participants. Through this, the feeling of risk taking became intertwined with the carrying out of both activities, which sheds light upon the importance of social relation for the feeling of safety. The most important conclusion of the report is that the information is a crucial factor when it comes to a participant's experience of safety level during the participation in adventure activities.

1. Inledning

Konsumentverkets syfte med projektet ”Att köpa spänning” var att undersöka ungdomars erfarenheter av risker och upplevd säkerhet i samband med deltagande i äventyrsaktiviteter. Målsättningen var att undersöka ungdomars attityder till risk och säkerhet samt användning av säkerhetsutrustning vid deltagande i äventyrsaktiviteter. Dessutom ville Konsumentverket identifiera insatser som myndigheten kan göra för att åstadkomma en säkrare marknad för äventyrsaktiviteter (Konsumentverket 2013).

Resultaten av detta uppdrag redovisas i denna rapport och förväntas ge ett användbart kunskapsunderlag som Konsumentverket kan använda för att aktivt arbeta med frågan om säkerhet vid ungdomars köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter (Konsumentverket 2013).

Forskningsprojektet har tagit sin utgångspunkt i sociologisk riskteori med fokus på begreppet riskförståelse (Wall 2010). Riskförståelse innebär att individens upplevelser, tolkningar och ageranden i vardagen kan relateras till omgivningen (ibid.). I rapporten har teori om riskförståelse kombinerats med teori om tillit (Kasperson, Golding et al. 1992; Stevrin 1998).

Syftet med föreliggande forskningsprojekt har varit att ge fördjupad förståelse om hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter.

2. Att förhålla sig till risker i vardagen

Människor i alla åldrar gör ständigt tolkningar och riskbedömningar i vardagen. Hur risker upplevs, värderas och uppfattas är därmed en viktig del av vardagen.

Inom den samhällsvetenskapliga riskforskningen definieras begreppet *risk* generellt till möjligheten att någonting ska hända, på kort eller lång sikt, vilket kan leda till negativa konsekvenser för någonting som gemensamt uppfattas som värdefullt. Mer konkret kan risk definieras så här: "uncertainty about severity of the consequences (or outcomes) of an activity with respect to something that humans value" (Aven and Renn 2009:1).

Här har vi utgått ifrån samhällsvetenskaplig, särskilt sociologisk riskforskning. Aspekter som då har varit särskilt relevanta att ta hänsyn till är betydelsen av sociala och kulturella sammanhang för hur individen förhåller sig till risk (se till exempel Douglas and Wildavsky 1982; Lupton 1999; Lupton and Tulloch 2002; Tulloch and Lupton 2003).

Forskning som särskilt fokuserar sociala och kulturella sammanhang vad gäller hur individen förhåller sig till risk, utgår ifrån att våra uppfattningar om risker kan ha att göra med vilket sammanhang vi befinner oss i (se till exempel Boholm 1998; Lupton 1999). Detta innebär att man fokuserar på hur människor upplever risker och i interaktion med varandra skapar gemensamma föreställningar om risk (Lupton 1999; Tulloch and Lupton 2003).

2.1 Riskförståelse

I föreliggande rapport har vi fokuserat på hur individen förhåller sig till möjliga risker, i det här fallet vid deltagande i olika äventyrsaktiviteter, utifrån begreppet riskförståelse. Riskförståelse (sense-making of risk) definieras som "the way people materialize meanings of risk within a social context" (Wall and Olofsson 2008:432). Begreppet riskförståelse har använts för att beskriva hur individen skapar mening kring olika risker genom att kontextualisera dem (Wall, 2010). Detta innebär att begreppet beskriver individens personliga förståelse för en risk och visar på hur denna tolkning relateras till omgivande kontext (ibid.).

När individen möter en osäker situation eller en risk uppstår en process av meningsskapande. Detta innebär att begreppet relaterar till den grundläggande sociologiska utgångspunkten att människor påverkas av de sociala sammanhang i vilka hon befinner sig. Meningsskapande av olika risker är socialt – i mötet med andra människor får individen möjlighet att värdera och omvärdera den specifika risken eller den oväntade situation som uppstått. Då individen saknar kunskap och tidigare erfarenheter av denna situation syftar meningsskapandet inte till att söka "det rätta sättet" att förhålla sig till risken, utan till att söka efter en rimlig förståelse av situationen (Wall 2010).

Begreppet riskförståelse refererar till den tolkning av risk, riskförståelse, som individen gör för stunden. Det ger en ögonblicksbild av den tolkning

som är gällande ”just nu” (Wall, 2010, 2011). Tolkningar krävs för att skapa handlingsutrymme gentemot det okända. Genom detta är individens riskförståelse och dennes beteenden i relation till olika typer av risker tätt sammankopplade.

2.1.1 Kontext påverkar upplevelsen av risk

Tidigare sociologiska studier har gett viktiga bidrag till forskningen vad gäller att synliggöra hur variationer i riskuppfattningar kan förstås och förklaras. Många vetenskapliga studier har gjorts inom detta område (se till exempel Lloyd 2001; Enander 2005; Taylor-Gooby and Zinn 2006).

Forskning har till exempel visat att hur allvarlig en risk upplevs bland annat har att göra med hur människor inom ett visst socialt sammanhang uppfattar riskens uppkomst. När risker uppstår som en konsekvens av naturfenomen, som stormar, översvämningar eller kyla, tenderar vi att acceptera risken i hög utsträckning. Om risken däremot uppstår som en konsekvens av mänskligt handlande är det mer vanligt att vi uppfattar den som särskilt allvarlig. Ett exempel på dessa skillnader är att det kan vara lättare att acceptera risken att det blir strömavbrott till följd av en kraftig storm, än till följd av ett tekniskt fel som uppkommit av att någon person gjort ett misstag (Olofsson & Öhman 2009, Taylor-Gooby & Zinn 2006).

En betydande faktor för hur vi uppfattar risker är också om vi upplever att vi frivilligt tagit en risk, eller om vi ser oss som ofrivilligt utsatta för risken i fråga. Vi tenderar alltså att i högre grad acceptera risker för skador till följd av frivilliga aktiviteter, som Extremsporter, än sådana som vi ofrivilligt utsätts för, till exempel risken för trafikolyckor på vägen till och från jobb och skola (Olofsson & Öhman 2009). Det är också vanligt att uppleva en risk som mindre allvarlig för oss själva än för andra. Vi tror ofta att andra riskerar att drabbas av olika saker i högre utsträckning än oss själva (Sjöberg 2000a).

Risker som kan uppstå omedelbart, eller i en mycket snar framtid, upplevs vanligtvis som allvarligare än de som ligger långt fram i tiden. Sådant som kan leda till allvarliga konsekvenser i framtiden är exempelvis att utsläpp av olika kemiska ämnen vilka kan leda till risker för miljön, men kanske först flera generationer fram i tiden. Den långa framförhållningen gör att individen tenderar att acceptera dessa risker, trots kunskap om de allvarliga risker de kan leda till (Slovic 2000).

De tolkningar vi gör av risker i omgivningen inkluderar inte bara risken i sig, utan också olika sociala och platsmässiga aspekter. Människor skapar förståelse för olika risker genom att konkretisera olika fenomen och ge dem mening, och relatera dessa tolkningar till omgivningen (Wall and Olofsson 2008; Wall 2010). Vad gäller individens tolkningar av risker i relation till olika sociala sammanhang har tidigare forskning visat att vi gör olika bedömningar om hur allvarliga riskerna är om vi tänker på oss själva eller om vi i första hand fokuserar på

andra personer (Wall & Kvarnlöf 2012). Tidigare forskning har visat att vissa individer eller grupper av människor utgår ifrån sig själva när de tolkar och bedömer en risk, medan andra i stället utgår ifrån en större grupp människor. Man kan säga att vissa har en individualistisk utgångspunkt där bedömningen av en risk baseras på i vilken utsträckning individen själv riskerar att drabbas, medan andra är mer kollektivistiskt orienterade och bedömer risken utifrån i vilken utsträckning gruppen som helhet kan drabbas av en specifik händelse (Wall and Olofsson 2008). Huruvida individens riskförståelse har en individualistisk eller kollektivistisk utgångspunkt har framför allt betydelse för den process som ligger till grund för individens bedömning av en specifik risk. Detta innebär att personer som utgår ifrån ett individualistiskt perspektiv och personer vilka har en kollektivistiskt grund för sin bedömning kan komma fram till samma riskuppfattning, men av olika skäl (Wall 2010).

I förhållande till plats visar forskning att vissa individer och grupper tolkar och bedömer risker med utgångspunkt i hur allvarlig risken bedöms vara i relation till en specifik plats, medan andra tolkar risken genom att se dess tänkbara effekter i ett större platsmässigt sammanhang, till exempel utifrån ett globalt perspektiv (Wall 2009). Vad gäller plats vet vi också att individen tenderar att uppleva sådant som händer långt borta som mindre allvarligt än det som händer nära. Vi accepterar ofta att risker och kriser som sker långt borta beskrivs i allmänna och svepande ordalag och reagerar inte så starkt mot dessa risker trots att de kan leda till mycket allvarliga konsekvenser (Olofsson & Öhman 2009).

Ett viktigt bidrag till riskforskningen är de sociologiska studier som synliggjort att olika grupper i samhället uppfattar risker på olika sätt. Forskningen har bland annat visat att kvinnor vanligen upplever risker som allvarligare än vad män gör (van Liere and Dunlap 1980; Boholm 1998; Slovic 2001).

2.2 Tillit och risk

Sociologisk forskning om risk återknyter ofta till begreppet tillit. I dag möter vi ständigt olika situationer och interagerar med människor vilka vi inte känner men som ändå har direkt betydelse för oss själva. Komplexiteten och föränderligheten i dagens samhälle gör att korrekta riskbedömningar är omöjliga att göra, och att man därför alltid är utlämnad till en mängd oberäkneliga faktorer – man saknar kontroll. I det komplexa samhället har systemens komplexitet ökat genom historien. Detta innebär att vi möter så kallade ”abstrakta system”. Med detta menas alla de system som vi möter i våra liv. Ett system kan ses som en överliggande struktur som är skapad av reproducerade relationer mellan individer och samhället. Det kan handla om tillit till att socialförsäkringar fungerar som avsett eller att en attraktion, till exempel en karusell på ett nöjesfält, är säker att åka. I detta fall måste vi lita på att attraktionen är konstruerad på ett riktigt sätt och byggd i material som tål de påfrestningar som karusellen utsätts för. Vi måste vidare sätta vår tillit till arrangören att kontrollera karusellen liksom handhavandet av den, för att kunna erbjuda

en säker upplevelse. Alla de delar som ligger till grund för den egna åkturen med en karusell finns det ingen möjlighet att undersöka närmare, vi måste lita till detta system som en helhet. Den enda person vi möter, som till exempel säljer biljetter till attraktionen, blir då representant för hela systemet. Dessa system är abstrakta i den meningen att individen inte kan möta eller uppfatta systemet i sin helhet, utan endast i form av olika representanter, representationer eller symboler för systemet (Giddens 1996). Med ökad komplexitet – och därmed ökad risk – i systemen blir kraven på tillit till systemen allt större (Jerkeby 2001). Som enskild individ kan vi alltså inte veta exakt hur systemet fungerar och vad det innehåller, vilket innebär att individen utsätter sig för risker genom att lita till och ta del av systemen. Trots dessa risker är det inbyggt i samhället att individen måste lita till dessa system och representanter genom att de genomsyrar hela samhället (ibid.). Tillit har varit ett centralt begrepp inom den sociologiska riskforskningen sedan 1980-talet och har beskrivits på många sätt (se till exempel Barber 1983; Lewis and Weigert 1985; Angelöw and Jonsson 1990; Kasperson, Golding et al. 1992; Stevrin 1998; O'Malley 1999; Sztompka 1999; Molm, Takahashi et al. 2000). Tidigare forskning har visat att tillit är direkt kopplat till risk. Om inte risksituationen finns med så handlar det inte längre om tillit (Kasperson, Golding et al. 1992). Eftersom samhället präglas av osäkerhet och oändliga valmöjligheter har tillit blivit ett allt mer betydelsefullt fenomen (jämför med Luhmann 1992; O'Malley 1999).

En sammanvägning av olika definitioner av tillit ger att det innehåller förväntningar om framtiden som är riktade mot en annan aktör och att situationen är karaktäriserad av osäkerhet eller risk, samt otillräcklig kunskap hos individen för att själv bedöma möjliga konsekvenser (O'Malley 1999). Ofta skiljer man teoretiskt mellan tillit till "symboliska medel" och till "expertsystem" (Giddens 1996). Tillit till symboliska medel innebär att till synes obetydliga saker får betydelse och giltighet genom att människor litar till dess giltighet – till exempel användningen av pengar som betalmedel, där pengarnas värde bygger på en gemensam hantering av dem som värdefulla. Utan detta symboliska värde skulle pengar endast vara papper och metaller. Expertsystem är istället de system som bygger på expertkunskap. Vi interagerar ständigt med olika experter vilka vi aldrig möter, men som vi förhåller oss till genom att tillit. Vi litar till exempel på att den som konstruerat en fallskärm har gjort det på ett sådant sätt att den håller för användning vid fallskärmshoppning (ibid.).

Tilliten till system förutsätter en tro på systemens förnuft och rationalitet, att systemen fungerar för det de är avsedda för. Detta synsätt är extra viktigt vad det gäller abstrakta system (Jerkeby 2001). För att hantera anonymiteten och expertsystemen tvingas individen använda sig av tillit som verktyg för att hantera den växande närvaron av främlingar (Sztompka 1999). Tilliten till expertsystem innebär därmed också en allt växande anonymitet eftersom individen tvingas konfronteras med främlingar i allt större utsträckning när det gäller till exempel produktion av varor, tjänster och avancerad teknik. Detta innebär också att kunskaper och färdigheter är så specialiserade att det inte finns någon som har vare sig tid eller möjlighet att få kunskap och

insyn i alla de expertsystem som vi är involverade i (ibid.). Tilliten till expertsystem bygger på att lekmän litar till systemen, utan att ha vare sig inblick i systemen eller tillgång till den kunskap som expertsystemen innefattar (Giddens 1996; Stevrin 1998). Tillit till system och institutioner bygger på tilliten till de personer som representerar institutionen snarare än till institutionen i sig själv (Barber 1983, Veenstra 2002).

2.2.1 Att skapa tillit

Den sociologiska forskningen är förhållandevis begränsad vad det gäller vilka faktorer man använder sig av för att avgöra i vilken utsträckning man känner tillit till en annan aktör eller institution. En kort beskrivning gör Stevrin (1998) som menar att tillit konstrueras i ett sammanhang där en aktör inger förtroende, uppträder trovärdigt, tar ansvar och uppvisar kompetens. Det betonas att dessa faktorer är beroende av varandra, och att avgörandet görs genom en sammanvägning av dessa variabler (Stevrin 1998). Man kan känna igen de delar som Stevrin tar upp också i den mer utarbetade indelning av faktorer som Kasperson, Golding et al. (1992) gör. Dessa riskforskare visar på fyra olika faktorer som individen använder sig av som grund för tillitsbedömningar: fullgörande av åtaganden (commitment); kompetens (competence); öppenhet (caring) och uppfyllande av förväntningar (predictability). Tillit bygger därmed på förväntningar om att institutionen eller aktören fullgör sina åtaganden – både i den aktuella situationen, och över tid, att institutionen visar att den är kompetent nog för detta, att den är villig att lita på individer i samhället – genom öppenhet – samt att de förväntningar som individen har uppfylls, att institutionen gör vad man tror att den ska göra (ibid.).

Stevrin (1998) poängterar också att tillit är nära knutet till vilket rykte aktören har. Ryktet skapas genom erfarenheter, oftast av andra individers eller andra aktörers erfarenheter som i social interaktion förs över mellan personer. Konsekvenserna för framtiden påverkas av ryktet genom de förväntningar (positiva respektive negativa) som är förknippade med ryktet (ibid.).

2.2.2 Relationen mellan tillit och hur individen förhåller sig till risk

Forskarna menar att tillit gör det möjligt för individen att göra värderingar och att interagera med andra utan att ha tillgång till all information om andra aktörer och vad som kommer att hända i framtiden (se till exempel Angelöw & Jonsson 1990; Earle & Cvetkovich 1995; Stevrin 1998). Individen gör istället sina bedömningar med utgångspunkt inte bara i egna erfarenheter utan också genom information från andra (Aronson, Wilson et al. 2005).

När en ny företeelse uppkommer, till exempel en ny äventyrsaktivitet, saknar individen egna erfarenheter och upplevelser att basera sin bedömning av produkten på. Det är inte heller möjligt för individen att fullt ut förutse konsekvenserna av deltagande, vare sig på lång eller kort sikt, eftersom det är en ny företeelse. För att ändå ha ett underlag för beslut och handling använder vi oss av tillit. Funktionen av tillit blir då att föregripa framtiden: individen

ersätter den saknade informationen med tillit för att kunna hantera den uppfattade osäkerheten av situationen – att använda sig av tillit är alltså att bete sig som om framtiden vore säker (Luhmann, 1979; Earle & Cvetkovich, 1995) eller mycket precist uttryckt: ”tillit är således ett förhållningssätt och ett tillvägagångssätt för att hantera den ökande komplexiteten” (Stevrin, 1998:229). Tilliten behövs alltså för att fylla de luckor som finns där individen saknar egen kunskap. Detta innebär då att tillit till indirekta erfarenheter, alltså information från andra, blir avgörande för riskbedömningen (Aronson, Wilson et al. 2005). Allmänheten blir då inte bara beroende av expertsystemen i sig utan också av sina medmänniskor och olika institutioner i samhället (Gamson and Modigliani 1989).

Luhmann (1979) pekar också på att tillit är ett av två förhållningssätt vad det gäller handling – för att ordna sin värld gör individer aktiva val mellan tillit och misstro. Tillit och misstro fyller samma funktion vad gäller att reducera komplexitet. Vidare menar Luhmann att människan har en instinktiv vilja att välja tillit framför misstro. Detta kan ses som ytterligare ett uttryck för människans strävan efter att söka förenkling och klarhet. Tillit är det enklaste alternativet, eftersom misstro har den bieffekten att det minskar individens valmöjligheter (ibid.). Funktionen av tillit är således att fungera som ersättning för de egna erfarenheter och kunskaper som behövs för att kunna bilda sig en uppfattning – för att kunna skapa sig en riskbedömning.

3. Fältstudie

3.1 Val av sammanhang för fältstudie

I föreliggande projekt har datainsamlingen inspirerats av etnografin och bestått av en fältstudie där en rad olika metoder använts. Detta val har gjorts då det ger möjlighet att inhämta kunskap om individens upplevelser i samband med köp av äventyrsaktiviteter. Det etnografiska förhållningssättet har gett möjlighet att inkludera såväl hur deltagarna pratar om egna upplevelser och erfarenheter vad gäller hur risker uppfattas och bedöms, som observationer av sociala relationer och platsens karaktär i relation till de undersökta äventyrsaktiviteterna.

Etnografin har sina rötter inom antropologi och etnologi och har gett ett starkt bidrag till detta forskningsprojekt genom dess fokus på att förstå ett fenomen utifrån en helhetssyn.

Inför arbetet definierade Konsumentverket vad som i denna studie avsågs med "äventyrsaktiviteter": aktiviteter som erbjuds av kommersiella aktörer, som består av enstaka köptillfällen och där det ingår ett muntligt eller skriftligt avtal. Som utgångspunkt för fältstudien valdes därför ett sammanhang som erbjöd köp av äventyrsaktiviteter i enlighet med Konsumentverkets önskemål, riktades till den aktuella målgruppen, och medgav forskning med etnografiska metoder.

Fältstudien genomfördes i Östersund under "Yranveckan" (19 juli – 28 juli 2013). Yranveckans aktiviteter var fokuserade kring Östersunds centrala delar, särskilt områden kring Storsjöns stränder. Vatten var därmed en central del för festivalens kringliggande aktiviteter. Yranveckan och Storsjöyran lockade människor i alla åldrar och hade ett brett utbud vad gäller såväl musikartister som aktiviteter. Yranveckan bestod av åtta dagar av festligheter i Badhusparken och Östersunds båthamn. Under denna vecka kunde besökare ta del av ett stort antal tillfälliga restauranger och aktiviteter med närhet till Storsjöns stränder. Under veckans sista två dagar genomfördes "Storsjöyran". På festivalen uppträdde ca 70 artister på åtta olika scener inom festivalområdet. Detta område var då inhägnat och avgiftsbelagt.

De äventyrsaktiviteter som studerats under Yranveckan var att åka kabel och ribbåt. Att åka kabel innebär att åka wakeboard eller vattenskidor med hjälp av en eldriven kabel som manövreras av personal. Att åka ribbåt är en äventyrsaktivitet där deltagaren får en fartfylld upplevelse genom att åka båt i hög fart.

3.2 Etnografiska metoder för datainsamling

De etnografiska metoder som valts här och som använts för datainsamling har bestått av kortfattade formella forskningsintervjuer, informella samtal, djupintervjuer och observationer. Foto har också varit en viktig del av datainsamlingen. Dessutom har fältanteckningar skrivits under hela datainsamlingen.

Formella forskningsintervjuer. Här avses korta strukturerade intervjuer som genomfördes ”på stående fot” till exempel vid kö inför betalning av de äventyrsaktiviteter som studerats här. Den formella forskningsintervjun centrerades kring de teman som fokuseras i studien: information, upplevelser och erfarenheter. Specifika frågor anpassades utifrån situationen. Vid de formella forskningsintervjuerna antecknade vi deltagarnas svar i kortfattad form (referat och i vissa fall specifika citat). Vi skrev också ner ålder samt huruvida deltagaren uppfattades som man eller kvinna.

Informella samtal. Under fältstudien uppstod ständigt informella samtal. Dessa samtal var de mest centrala i studien. När informella samtal uppstod gav vi deltagaren stor frihet att styra, men försökte på olika sätt leda in samtalet på frågor om information, upplevelser, erfarenheter kring köp av och deltagande i de undersökta äventyrsaktiviteterna. Efter avslutat samtal antecknades deltagarens svar i kortfattad form (referat och i viss mån specifika citat) som fältanteckningar. Vi antecknade också ålder samt huruvida deltagaren uppfattades som man eller kvinna.

Djupintervjuer. Med djupintervjuer avses här de tillfällen där vi kom överens med deltagare och arrangörer att sätta oss ner för att prata mer om upplevelser kring äventyrsaktiviteterna. Här skapade vi förutsättningar för längre samtal som möjliggjorde en relation med mål att skapa närhet och djup i samtalet. Vi försökte genom denna metod att skapa förutsättningar för att fånga intervju-personens egna reflektioner kring äventyrsaktiviteterna. Ljudinspelning gjordes för respektive djupintervju, när deltagaren accepterade detta. De intervjuer som spelats in transkriberades därefter ordagrant. Utöver transkriberade intervjuer skrevs fältanteckningar med våra egna reflektioner kring innehållet och hur detta kan tolkas utifrån sociala och platsmässiga aspekter. Fältanteckningarna kompletterades också med anteckningar om ålder och huruvida deltagaren har uppfattats som man eller kvinna.

Observationer och foto. En stor del av fältstudien bestod av att observera vad som skedde på fältet. Sådant som vi uppmärksammade var hur deltagarna agerade tillsammans med andra, hur de pratade, hur de skämtade, vad deras berättelser och ageranden förmedlade, hur de genom ord och handling visade på gruppgemenskap och sociala hierarkier. Vi observerade hur deltagarna rörde sig på platsen och hur de förhöll sig till de aktiviteter som undersöktes, vilka problem och risker de stötte på och hur de agerade i relation till dessa. Särskilt observerade vi hur deltagarna och arrangörerna förhöll sig till information om risk och säkerhet. Observationerna dokumenterades med fotografier och med fältanteckningar. Endast bilder på ungdomar över 15 år vilka gett samtycke till användning av fotografier där individen kan kännas igen har inkluderats i materialet. I materialet finns bilder på ungdomar under 15 år men då fotograferade i ett socialt sammanhang där enskilda individer inte kan identifieras. Samtliga bilder i studien har fotograferats av Jens Ljungdahl.

Fältanteckningar. Med fältanteckningar avses nedtecknade observationer såväl som reflektioner kring de teman som fokuseras i datainsamlingen. Fältanteckningarna innehåller lösryckta referat och citat, frågor som väcks hos oss som forskare. Fältanteckningarna består också av beskrivningar av vad som fotograferats och i vilket sammanhang olika foton har tagits. En viktig del av fältanteckningarna har varit att klargöra vilka personer som avses, och att skriva ned verklig eller fingerad identitet följt av information om bakgrundsfakta som ålder och uppfattat kön. För att kunna sortera det komplexa materialet i ett senare skede har fältanteckningarna använts som stöd för att hålla ordning på vilka personer som avses i noteringar och fotografier. Fältanteckningarna har gett viktiga bidrag som del av datainsamlingen.

En mycket viktig del i det etnografiska förhållningssättet är att inte på förhand definiera exempelvis hur många djupintervjuer som ska genomföras. Istället används de olika metoderna utifrån den situation som uppstår. Detta har inneburit att när det visat sig vid en kortfattad formell forskningsintervju att deltagaren visat intresse för att utveckla sitt resonemang så har vi erbjudit möjlighet till det. Det har också varit så att en planerad djupintervju visat sig vara svår att genomföra, vilket hanterades på så vis att den istället omvandlas till en kortfattad formell forskningsintervju.

3.2.1 En sammanhållen fältstudie

För att hålla samman fältstudien och dess olika delar, och för att uppnå studiens syfte, relaterades all datainsamling till förutbestämda teman: information, upplevelser, erfarenheter och ageranden. Dessa teman har valts för att uppnå studiens syfte och baseras i första hand på tidigare forskning och teori om riskförståelse (Wall 2010).

Information. Detta tema inkluderade muntlig och skriftlig information som gavs av representanter för arrangörerna till deltagare vid äventyrsaktiviteterna. Därtill studerades deltagarnas och arrangörernas upplevelser av hur information förstods, hanterades och bemöttes. Vidare observerade vi hur information och instruktioner hanterades vid interaktion mellan deltagarna och arrangörerna. Temat inkluderade även att undersöka förekomsten av avtal.

Upplevelser. Här studerades deltagarnas upplevelser av de undersökta äventyrsaktiviteterna och hur det förhöll sig till risker vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter. Upplevelser undersöktes såväl innan köp av äventyrsaktiviteter som efter.

Erfarenheter. Vad gäller erfarenheter ställdes frågor om huruvida de ungdomar som deltog i studien och/eller arrangörerna hade tidigare erfarenhet av att delta i eller erbjuda äventyrsaktiviteter. I detta tema inkluderades berättelser om egna såväl som andras erfarenheter. Vi undersökte om deltagarna varit med om någon olycka vid liknande aktiviteter tidigare, eller hade hört om olyckor. Positiva erfarenheter var också en viktig aspekt att ta hänsyn till i detta fall. Även till arrangörerna ställde vi frågor om tidigare erfarenheter, såväl i allmän mening som ifråga om eventuella erfarenheter av olyckor.

Ageranden. Ett mycket viktigt tema, som var grunden till observationerna i studien var att undersöka vad deltagarna i studien gjorde – hur de agerade inför, vid och efter deltagande i de erbjudna äventyrsaktiviteterna. Vi tittade närmare på hur de agerade i förhållande till information och avtal, på vilka sätt de agerar när de genomförde aktiviteten och vad gjorde efteråt. Här undersökte vi hur deltagarna interagerade med andra personer, till exempel vänner, andra (kända/okända) deltagare och arrangörerna. Vi studerade också hur deltagarna och arrangörerna agerade i förhållande till platsen. Detta innebar att vi tittade närmare på hur deltagarna och arrangörerna rörde sig på platsen för aktiviteten, var olika aktiviteter skedde och på vilka sätt dessa var kopplade till specifika betingelser på platsen.

3.3 Deltagare

Vid datainsamlingen inkluderades ungdomar och unga vuxna i uppskattad ålder om 15-25 år, men ungdomar i åldern 17-19 fokuserades. Detta upplägg kommer av att etnografi och visuell sociologi inte medger att personer utesluts ur de delar av datainsamlingen som består av exempelvis observationer.

Fältstudien fokuserade inte bara ungdomar och unga vuxna som valde att delta i de undersökta aktiviteterna utan också de som aktivt valde att avstå eller som inte alls engagerade sig i de undersökta aktiviteterna, men befann sig i omedelbar närhet till ribbåten eller vid Surfbukten.

Studien inkluderade två äventyrsaktiviteter. Datainsamlingen inkluderade samtliga arrangörer som var på plats vid aktiviteterna vid tiden för studien. Fältstudiens karaktär gör det inte möjligt att definiera ett exakt antal personer vilka ingått i studien. Observationerna har inkluderat hela det sociala sammanhanget och alla de människor som ingått däri. Några personer, 18 stycken, har getts särskild vikt i materialet. Detta är personer vilka vi samtalat med och observerat i högre utsträckning än andra. Bland dessa återfinns främst deltagare av äventyrsaktiviteterna men också arrangörer vid de två aktiviteterna. Ungefär lika många män som kvinnor fanns bland deltagarna. Arrangörerna var alla män. Nedan följer en kort beskrivning av de deltagare och arrangörer som citeras i rapporten:

Alexander, 23 år, säsongande skidlärare som gillar utmaningar

Andreas, 20 år, van snowboardåkare och downhill-cyklist

Anna, 25 år, äventyrslysten skidåkare som gillar utmaningar

Ellen, 25 år, van skid- och skateboardåkare med liten erfarenhet av vattensport

Emma, 17 år, van skidåkare både på vatten och snö

Kalle, 21 år, gillar motorcyklar och allt som går fort

Kristina, 42 år, van skidåkare som gillar utmaningar

Linnea, 20 år, skidåkare som gillar Extremsport

Malin, 21 år, van skidåkare som gillar utmaningar

Markus, 17 år, Bmx-cyklist som gillar utmaningar

Martin, 17 år, snowboard- och skateboardåkare som gillar att cykla downhill

Mikaela, 18 år, van skidåkare som gillar Extremsport

Sofia, 19 år, van skidåkare som gillar äventyr

William, 16 år, van skateboardåkare och en inbiten skidåkare

Olle, ribbåts-arrangör som gillar fart

Daniel, äventyrslysten företagare i Surfbukten, lång erfarenhet av brädssporter

Rolf, Wakeboardfantast som är anställd i surfbukten

Hampus, medhjälpare i Surfbukten som gillar brädssport

3.4 Forskningsetik

3.4.1 Informerat samtycke

Hela projektet har genomförts i enlighet med Vetenskapsrådets riktlinjer för forskningsetik (Vetenskapsrådet 2002).

Alla forskningsintervjuer, informella samtal och djupintervjuer, samt de fototillfällen där vi fotograferade identifierbara individer inleddes med information om projektet. Till grund för informerat samtycke gavs information såväl muntligen som skriftligen. När den potentielle deltagaren valde att ingå i studien bekräftades det genom att deltagaren signerade en blankett för informerat samtycke.

Blanketten för informerat samtycke innehöll information om den övergripande planen för forskningen; syfte; de metoder som kommer att användas; eventuella risker som forskningen kan medföra; vem som finansierar forskningen; vem är forskningshuvudman; att deltagande är frivilligt och att forskningspersonens har rätt att när som helst avbryta sin medverkan. Utifrån detta löd informationen på blanketten så här:

Att delta i äventyrsaktiviteter. Detta forskningsprojekt fokuserar på upplevelser, erfarenheter och ageranden vid köp av äventyrsaktiviteter. Studien syftar till att åstadkomma en säkrare marknad för äventyrstjänster. Projektet görs på uppdrag av Konsumentverket som också finansierar studien. Erika Wall ansvarar för forskning på det material som samlas in. Projektet är utformat av Erika Wall, sociolog vid Mittuniversitetet.

Hur går det till? Datainsamling kommer att göras med hjälp av samtal och observationer med stöd av fotografi. Deltagande vid intervjuer och porträttering i bild är frivilligt och deltagaren har rätt att avbryta sin medverkan när som helst utan särskild förklaring. Bilder på igenkännbara människor kommer endast att sparas och användas om den avbildade gett samtycke till detta.

Vad händer med det insamlade materialet? Det material som samlas in hanteras på ett omsorgsfullt sätt i enlighet med forskningsetiska riktlinjer. Några personuppgifter relateras inte till materialet. Inlämnat material kommer att hanteras aktsamt och sparas i minst tio år. Bilder kan komma att publiceras på Internet och i tryckt form i relaterade projekt och i forskningskommunikation.

Vem kan jag kontakta för att få veta mer? Om du vill veta mer om projektet, kontakta Erika Wall eller Jens Ljungdahl på Mittuniversitetet vilka nås via Mittuniversitetets växel, 0771-975 000. Mer information om forskning vid Risk- och krisforskningscentret finns också på Mittuniversitetets hemsida: www.miun.se/rcr.

Att genomföra en fältstudie innebär att vi som forskare befinner oss i den miljö som fokuseras och därmed påverkar vi det sociala sammanhanget och de data som samlas in. I denna studie har det märkts när vi interagerat direkt med deltagarna särskilt vid proceduren för informerat samtycke. Denna typ av påverkan kan såväl vara positiv för datainsamlingen som negativ. En fördel har varit att information om projektet lett till att deltagarna mer direkt resonerat kring äventyrsaktiviteten i fråga. En nackdel kan ha varit att vissa deltagare, som en konsekvens av vår närvaro, begränsat sig såväl vad gäller utsagor som ageranden. Tidigare erfarenheter från egen och andras forskning pekar dock på att de allra flesta upplever det som positivt att erbjudas möjlighet att ingå i en forskningsstudie av detta slag, särskilt vad gäller att samtala med forskare och att bli fotograferad. Även i denna studie har vår upplevelse varit att de allra flesta varit positiva till deltagande.

4. Genomförande av äventyrsaktiviteter

I enlighet med det etnografiska förhållningssätt som genomsyrar studien baseras resultat och analys på allt material som samlats in, inklusive bildmaterial. Alla delar har gett ett unikt bidrag vad gäller att ge en fördjupad förståelse för hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter.

4.1 Att åka kabel vid Surfbukten

Vid Surfbukten var sammanhanget platsmässigt tydligt definierat, det var en plats människor valde att komma till och där folk stannade en längre tid. I Surfbukten fanns en rad aktiviteter på land, som erbjöds utan kostnad, samt ett kafé med dryck och smårätter till försäljning. Surfbukten var en social samlingsplats där besökaren kunde njuta av en avslappnad ”strandatmosfär” och ett ”skönt häng”, som arrangören själv uttryckte det. Hit kom människor under yranveckan för att sola, bada, fika och bli en del av den sociala gemenskapen, men där fokus låg på att åka kabel. Även om inte alla besökare deltog i denna äventyrsaktivitet så var aktiviteten central på platsen, såväl platsmässigt som socialt. Utdrag ur fältanteckningarna illustrerar detta:

Solen skiner och människor njuter av värmen i Surfbukten. Folk hänger, vissa spelar volleyboll, fika, hänger vid fiket, solar, åker longboard eller wakeboard vid kabeln. (Surfbukten, observation dag 1).

När jag närmar mig så möts jag av människor som förlustar sig i Surfbukten. En liten flicka rullar förbi mig på skateboard, och hennes mamma följer efter henne med övervakande blick. Jag hör rop och applåder från bryggan vid kabelåkningen. Det verkar vara

en duktig åkare som gjort ett snyggt trick och åskådarna vid Surfbukten visar sin uppskattning (Surfbukten, observation dag 2).

I Surfbukten var äventyrsaktiviteten placerad bredvid både gång- och cykelvägar och dess besökare i många fall förbipasserande som på håll uppmärksammat aktiviteten. Bland de som passerade fanns människor i alla åldrar. Besökarna vid Surfbukten bestod främst av unga vuxna, men yngre ungdomar och vuxna vistades också där vid tiden för datainsamling. Vad gäller kön var det ungefär lika stor andel tjejer som killar bland besökarna. Surfbukten lockade både ungdomar från Östersund med omnejd och tillfälliga besökare, till exempel deltagare på Storsjöyan.

De flesta som befann sig i Surfbukten för att åka kabel var ungdomar och unga vuxna av båda kön. Vissa provade på att åka för första gången och andra var mer erfarna. Surfbukten erbjöd den som valde att delta i aktiviteten olika prisalternativ som baserades på hur lång tid deltagaren ville åka kabel. Under tiden för datainsamlingen valde många ett ”prova-på” erbjudande som fanns under yranveckan där man erbjöds åka två gånger fyra minuter till en kostnad av 200 kronor. Då fanns all nödvändig utrustning att låna. Många av ungdomarna som återkom flera dagar var från närområdet. Bland de som ville prova på för första gången var den geografiska spridningen större.

Under de sju dagar som vi var på plats fick vi ta del av den gemenskap som fanns och eftersträvades i Surfbukten. En gemenskap som genomsyrade hela platsen och där nyfikna nybörjare inbjöds att prova på att åka kabel. Såväl arrangörerna själva som mer erfarna åkare bjöd in till deltagande i denna aktivitet.

Alla aktiviteter vid Surfbukten arrangerades av en enskild firma med säte i Östersund.

4.2 Åka ribbåt från Badhusparken

Under yranveckans fyra sista dagar (onsdag - lördag) erbjöds allmänheten att åka ribbåt från Badhusparken. Ribbåten utgick ifrån och marknadsfördes i Badhusparken. I Badhusparken vistades familjer med småbarn, festivalbesökande ungdomar, vuxna par och grupper som sökt sig till dit för att äta lunch, middag och/eller dricka alkohol i någon av alla de restauranger som fanns uppbyggda i området under yranveckan. Av den stora mängd människor som vistades på platsen eller passerade var de flesta som visade intresse för att åka ribbåt personer i övre medelåldern, emellertid deltog också ungdomar.

Könsfördelningen var relativt jämn vid tiden för datainsamling, om än en viss övervikt av män.

Ett lokalt aktiebolag arrangerade och marknadsförde äventyrsaktiviteten med hjälp av ett tält placerat på krogstråket. I och vid detta tält fanns en representant för företaget som lockade potentiella kunder ur den passerande folkmassan med hjälp av flygblad. Många människor stannade till vid tältet och tog del av den information som gavs angående tid och pris för de olika kortare turer med ribbåt på Storsjön som erbjöds. De olika turerna varierade i tid (cirka 10 – 25 minuter) och pris (cirka 300 – 500 kronor). Samtliga båtturer utgick från en tillfällig brygga som uppförts i anslutning till restaurangerna på krogstråket. Restaurangbesökare kunde därmed se när ribbåten lämnade och återkom till hamnen vilket bidrog till att marknadsföra aktiviteten. Utdraget ur fältanteckningarna, nedan, sammanfattar väl det sammanhang i vilket turer med ribbåt erbjöds:

Ännu en dag med fantastiskt väder, solen skiner från klarblå himmel och det är varmt. Jag går längs stråket och det är mycket folk i rörelse trots att klockan bara är tolv. Barnfamiljer och medelålders dominerar med det syns även mycket ungdomar och unga vuxna. Jag går in på en av de tillfälliga restaurangerna och möts av en fullsatt terrass som vetter ut mot vattnet. Jag ser att ribbåten är på väg att lämna bryggan. Båten åker sakta förbi alla restaurangerna längs vattnet. Visar upp sig. Jag lämnar terrassen och går bort mot platsen där ribbåten utgår ifrån. Upplev ribbåt! Ett partytält med tydliga bokstäver är uppställt längs stråket. Den stora strömmen av människor passerar tältet som tydligt visar vad som erbjöds. Upplev ribbåt – en fartfylld upplevelse. (Badhusparken: observation, dag 3).

4.3 Genomförande utifrån risk- och säkerhetsperspektiv

Vid köp av och deltagande i de undersökta äventyrsaktiviteterna var säkerhet ett ständigt närvarande tema som del av information och instruktioner. På arrangören i Surfbuktens hemsida nämns det att all åkning sker på egen risk samt att deltagaren skall ha en olycksfallsförsäkring. Detta var ingenting som efterfrågades eller förtydligades av varken arrangören eller deltagare vid tiden för datainsamlingen. Inte heller upplevde vi att arrangören eller deltagarna samtalade om eventuella risker baserat på hälsoskäl hos deltagaren, varken innan, under eller efter deltagande. Den säkerhetsinformation som gavs av arrangörerna fokuserade på skyddsutrustningen och hur den skulle användas. Informationens betydelse för säkert deltagande vid deltagande nämndes explicit av arrangören vid Surfbukten:

*– Information är nyckeln till att skapa en säker och rolig aktivitet.
(Surfbukten: formell forskningsintervju med Daniel, dag 1).*

Inför åkande av kabel gavs information till deltagarna om hur det går till att åka kabel. Denna information gavs muntligen och specifikt till den enskilda individen. I denna information ingick säkerhetsfrågor, på ett outtalat sätt. Exempelvis fick deltagarna veta hur de skulle göra när de ramlade för att komma upp på wakeboarden igen och för att få goda förutsättningar för att fortsätta åka kabel. Som en del av denna information berättade arrangörerna på plats också hur deltagaren skulle göra för att med handtecken kommunicera med de ansvariga. De deltagare som valde att åka kabel instruerades sedan löpande om säkerhet. Instruktionerna gavs utifrån de situationer som uppstod och fokuserade på möjligheter för utförandet av aktiviteten. Säkerhet blev på så vis en outtalad del av information kring själva utförandet av att åka kabel. Följande utdrag ur fältanteckningarna illustrerar hur arrangören vid Surfbukten instruerar en av deltagarna:

Arrangören instruerar Sara noggrant i cirka fem minuter angående hur det funkar att åka kabel. Han hjälper henne att hitta rätt vådräkt, hjälm, flytväst och wakeboard. De två (arrangören och deltagaren) går sedan ner till bryggan där arrangören hjälper till ytterligare under tiden som han berättar och instruerar. Arrangören säger: Det är som att lära sig att cykla. När du kommit upp på brädan ger farten dig balans. Arrangören har full fokus på Sara och kabelns hastighet under tiden hon åker. Så fort hon ramlar slår han av farten och kabeln stannar. Under tiden Sara åker, ropar arrangören ut instruktioner åt henne: Nu lutar du dig fel, låt farten styra dig, kämpa inte emot, andas lugnt! (Surfbukten: observation, dag 1).

Vid ribbåtarna följde arrangörerna samma procedur för genomförandet vid varje båtresa. Denna procedur inleddes i det tält som arrangörerna hade i Badhusparken. Där fick deltagarna betala för sin båttur samtidigt som de fick information kring kommande avfärd med ribbåten. Nästa steg i proceduren skedde på bryggan där deltagarna fick ta del av information kring säkerhetsutrustning och instruktioner om hur utrustningen skulle användas. Instruktionerna gavs muntligen samtidigt som arrangörerna hjälpte deltagarna på med flytvästar och skyddsglasögon.

Den sista delen av instruktionen bestod av en "säkerhetsgenomgång" som utfördes en kort stund efter det att ribbåten lämnat bryggan. Båten stannade då till och föraren placerade sig i fören på båten där alla deltagare såg och hörde honom tydligt. Föraren instruerade då deltagarna om att sitta upprätt i båten och inte luta sig över relingen samt hur de skulle agera för att påkalla hans uppmärksamhet under kommande färd.

För båda äventyrsaktiviteterna gavs information och instruktioner om säkerhet muntligen. Den enda information som erbjöds i skriftlig form bestod av beskrivningar av olika alternativ, till exempel vad gäller olika turer med ribbåt eller variationer i tid och pris för att åka kabel. Frågan om muntlig respektive

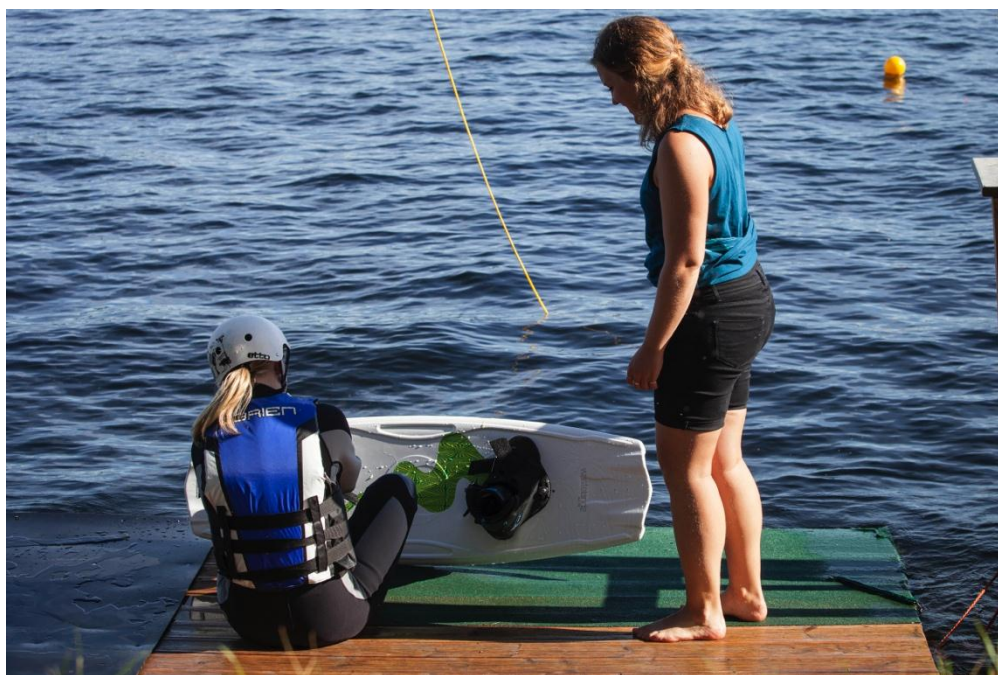
skriftlig information är någonting arrangören vid Surfbukten själv funderat över, han säger så här:

– Vi vill jobba mer med information i text, men jag uppskattar det mänskliga mötet. Folk förlitar sig för mycket i samhället i dag på skyltar och så istället för att fråga andra. Vi försöker verkligen att prata med varje person som vill prova att åka. Även om det är upp till var och en hur de åker, när de väl gör det, så finns det mycket tips jag brukar säga till dem, för att de lättare ska kunna ha roligt. (Surfbukten: formell forskningsintervju med Daniel, dag 4).

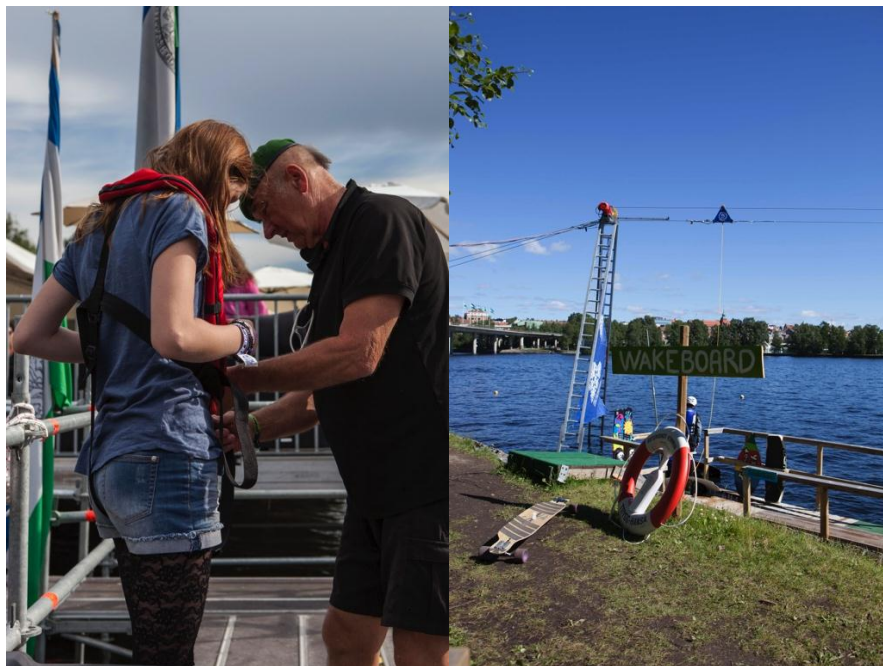
Ingen av arrangörerna ställde några uttalade krav på deltagarna att bekräfta att det tagit del av och uppfattat säkerhetsinformation och instruktioner. Observationer har dock visat att deltagarna på olika sätt tog del av information och instruktioner samt att alla deltagare på något sätt gav uttryck för att de uppfattat vad som sagts och visats.

Ingen av arrangörerna för de undersökta äventyrsaktiviteterna använde sig av någon form av skriftligt avtal. Den enda formella bekräftelsen på deltagande vid de båda undersökta aktiviteterna var kvittensen på att aktiviteten betalats. I Surfbukten hände det att betalning erlades av deltagare först efter genomförd aktivitet.

Vid båda de aktiviteter som undersöktes i studien var användande av säkerhetsutrustning ett krav från arrangörerna. Vid båda äventyrsaktiviteterna accepterades också den påbjudna användningen av säkerhetsutrustning av deltagarna.

I Surfbukten användes vådräkt, hjälm och flytväst av samtliga deltagare. Direkt när en potentiell deltagare sa sig vilja prova på att åka kabel så gick arrangören eller dennes representant tillsammans med deltagaren till den plats där skyddsutrustning förvarades. Där fick deltagaren hjälp att hitta utrustning som passade i storlek. I samband med detta fick deltagaren hjälp att välja en lämplig wakeboard i förhållande till uppskattning av deltagarens längd och vikt.

Ribbåtsdeltagarna använde flytväst och skyddsglasögon. När deltagarna kom ner på bryggan strax före avfärd delade personalen ut flytvästar och skyddsglasögon till varje person. Flytvästar och skyddsglasögon erbjöds i ett utförande, där det var möjligt att justera storleken så att de passade för respektive deltagare. Personal vid ribbåten hjälpte till samt kontrollerade skyddsutrustningens passform samt att flytväst och glasögon satt på rätt sätt. Detta innebar att de justerade remmar på flytvästar och glasögon. Arrangören informerade deltagarna om att skyddsglasögon används för att skydda passageraren från fartvind och vattenstänk.

Utöver personlig säkerhetsutrustning så fanns också livboj samt räddningsbåt vid Surfbukten. Vid ribbåtarna observerades endast den personliga skyddsutrustningen. Under tiden för datainsamlingen skedde inga allvarliga olyckor vare sig bland dem som åkte kabel eller dem som åkte ribbåt. Ingen av de två arrangörerna uppgav att några allvarliga olyckor skett tidigare.

5. Riskförståelse vid köp av äventyrsaktiviteter

Det empiriska materialet visar att deltagare och arrangörer i väldigt låg utsträckning talar om risk explicit, men materialet visar tydligt att deltagarna i hög grad är medvetna om att det kan ske incidenter. Dessa accepteras dock som en del av deltagande i äventyrsaktiviteten. Forskning har också tidigare visat att risker som uppstår som en konsekvens av frivilliga aktiviteter också accepteras i högre grad än sådana som upplevs som ofrivilliga (Taylor-Gooby and Zinn 2006). Att vissa av deltagarna var inställda på att uppleva vissa missöden illustreras i följande citat:

– Jag fick tips om att magplask och kallsup är det värsta, så det var jag inställd på. Men det värsta tänkbara scenariot hade jag inte direkt föreställt mig (skrattar), det gör man väl aldrig? Det var ju liksom magplasket och kallsupen, och det har man ju varit med om förut, så jag var beredd på det. (Surfbukten: djupintervju med Andreas, dag 3).

Vissa deltagare kände en viss nervositet innan deltagande, men detta upplevdes inte som hindrande vad gäller att delta i aktiviteterna. Nervositeten relaterades heller inte till upplevd risk vad gäller att åka kabel eller åka ribbåt, utan snarare till upplevd osäkerhet på sin egen förmåga, vilket exemplifieras av följande citat:

– Även om jag inte gillar fart, så gillar jag en utmaning liksom, något man inte gör annars. Jag tycker om känslan av att vara lite rädd och nervös, men ändå göra det. Det känns bra! (Badhusparken: formell forskningsintervju med Mikaela, dag 5).

Materialet visar också att vissa av dem som åkte kabel vid Surfbukten kände osäkerhet relaterad till Storsjöns kalla och mörka vatten, vilket illustreras i följande citat:

– Jag fattar egentligen inte att jag gör det här. Jag brukar inte känna mig bekväm i vatten. Jag gruvade mig när vi satt och tittade men alla var så glada och hejade på mig så jag kände att jag ville försöka igen och nu känns det skitbra. Jag tror verkligen att det måste vara deras instruktioner och peppning som gör att jag ens provade igen. (Surfbukten: informellt samtal med Sofia, dag 3).

Materialet visar att såväl arrangörer som deltagare fokuserade på upplevelsen och drivkraften att få prova någonting nytt och spännande. De erbjudna äventyrsaktiviteterna beskrevs på ett positivt sätt som utmaningar för deltagarna. Att deltagande skulle innebära risker var därmed inte någonting som deltagarna själva talade om och inte heller arrangörerna. Avsaknaden av frågor kring risk och säkerhet bekräftades också av arrangörerna, vilket illustreras i följande utdrag ur en av djupintervjuerna:

– Jag får sällan frågor kring säkerhet och så. Det som förekommer är att vissa frågor varför vi inte har säkerhetsbälten. Då förklarar vi att det kan få katastrofala följder om båten välter. De som kommer hit vill att de ska fort och få en upplevelse, de funderar nog inte så mycket mer hahaha. Vi har hittills inte haft någon olycka. (Badhusparken: djupintervju med Olle, dag 3).

Vad gäller definitionen av vad som kan ses som en risk vid deltagande i de undersökta äventyrsaktiviteterna, visar materialet att arrangörerna var tydliga med vad som kan ses som en risk. I båda fallen likställdes risk med ett värsta

tänkbara scenario. Detta synliggjordes när arrangörerna berättade om hur de arbetar riskförebyggande. Vid Surfbukten illustrerades detta genom att arrangören och dennes representant visade att de som provar på att åka kabel är under ständig uppsikt av dem själva och att de ständigt är beredda att stoppa driften av kabeln:

– Vi (den som kör kabeln) sköter ju farten och observerar hela tiden den som åker så vi har liksom makten hahaha. Om vi ser att något är på väg att gå fel drar vi bara av på farten. Vi måste hela tiden vara fokuserade på åkaren, speciellt om det är en nybörjare, om någon som åker för första gången är på väg mot ett hopp el nått så drar vi av direkt. Man måste liksom titta på vem som åker och hur duktig dom är och därefter bedöma fart och så. (Surfbukten: informellt samtal med Rolf, dag 2).

Materialet visar också att vad som av deltagarna definierades som en risk reglerades i ett socialt sammanhang och baserades på egna erfarenheter (jämför med Wall 2010). Liknande upplevelser tidigare bidrar till att normalisera sådant som andra skulle kunna definiera som en risk, till exempel hög fart. Deltagarna själva är också medvetna om hur risker normaliseras genom egna erfarenheter. Genom detta har riskerna osynliggjorts, trots arrangörernas kunskap om de risker som deltagarna utsätts för vid deltagande i dessa aktiviteter:

– Jag har jobbat en massa säsonger som skidlärare, så jag tror att för någon som inte åker skidor, så skulle man nog säga, att det jag gör då är någon form av Extremsport. Men det blir inte det, när man gör det hela tiden. Eller inte när man jämför det med dem som jag åker med hela tiden, som kanske hoppar ännu högre, eller hoppar större. Så, ja... Jag gillar sådana här aktiviteter. Det är de

sporterna som är roligast: skidåkning, mountainbike och klättring – saker som gör att man blir lite kissnödig och nervös, liksom. (Surfbukten: djupintervju med Anna, dag 2).

Inom riskforskningen har man visat att risker upplevs som allvarligare om eventuella konsekvenser kommer omedelbart eller i nära framtid, eller om risken relateras till någonting som kan ske långt fram i tiden (Slovic, Fischhoff et al. 1982). Materialet visar också att deltagarna reflekterat över risk för omedelbara incidenter, som till exempel att göra sig illa vid fall. Trots det så var acceptansen för denna risk hög. Detta kan relateras å ena sidan till att deltagare och arrangörer ser dessa incidenter som en naturlig del av aktiviteterna, och inte definierar dem som risker i egentlig mening. Dessutom är dessa risker något deltagarna väljer att utsätta sig för genom att delta i denna typ av äventyrsaktiviteter.

5.1 Risk i relation till natur och mänskligt handlande

Båda de undersökta äventyrsaktiviteterna genomfördes på Storsjön. Att naturen var en viktig del av aktiviteterna var tydligt såväl utifrån ett arrangörsperspektiv som för deltagarna. Det goda vädret som rådde var en förutsättning för de allra flesta deltagare vad gäller att söka sig till aktiviteter i/vid Storsjön. Detta innebar att deltagare valde att söka sig till de undersökta äventyrsaktiviteterna inte bara för att uppleva något nytt och spännande, utan också för att söka svalka till skydd mot det mycket varma vädret, vilket illustreras i de följande citaten:

– Det ska bli skönt att åka fort på vattnet. Jag åkte höj hit, men det var ett tag sen, så nu börjar man bli varm igen. (Badhusparken: informellt samtal med Kalle, dag 5).

– *Känslan var fantastisk. När vi åkte ut var jag jättevarm och lite nervös, så det var skönt att det fläktade. (Badhusparken: formell forskningsintervju med Mikaela, dag 5).*

Tidigare riskforskning visar att människor tenderar att i lägre grad acceptera risker som uppkommer till följd av mänskligt handlande. Sådana risker uppfattas ofta som allvarligare än risker som uppkommer av naturen själv (Slovic 1987). Ett exempel på det ser vi i följande observation, där arrangören vid Surfbukten talade om de vågor som uppstår när en båt eller en vattenskoter körs nära Surfbukten och skapar svallvågor som stör vattnet där deltagarna åker kabel:

En båt åker förbi Surfbukten när en av deltagarna åker kabel. Arrangören säger: Det där är det värsta, när båtarna åker för nära. Inte för att de kan köra in här då vi har flytlinorna men det skapar så sjukt konstiga vågor som gör åkaren mer sårbar. När svallvågorna kommer blir vattnet så sjukt ostabilt. Arrangören stannar kabeln och ropar till deltagaren hur denne skall göra för att klara av svallvågorna, åkaren gör tummen upp och visar att han förstått. (Surfbukten: observation, dag 2).

I citatet ovan visade arrangören att naturen hade viss betydelse för upplevelsen av risk och trygghet vid den undersökta aktiviteten. Vid ribbbåten talar dock både arrangörer och deltagare om att de skulle önskat sig större vågor:

– *Jag skulle skitgärna åka när det blåser och går lite vågor, föraren berättade att då hoppar båten på vågorna, verkar ascoolt! (Badhusparken: informellt samtal med Markus, dag 4).*

I citatet ser vi att naturliga vågor inte ses som riskfyllda, utan som en möjlighet till en starkare upplevelse. Detta stämmer överens med riskteori som visar att människor har en hög acceptans för risker och osäkerhet som kommer av naturen (Slovic 1987).

5.2 Sociala aspekter av risk vid äventyrsaktiviteter

Tidigare forskning om processen av meningsskapande av risk har visat att vissa personer i högre utsträckning har en individualistisk utgångspunkt i sin tolkning av risk, medan andra fokuserar på det kollektiva (Wall and Olofsson 2008). Materialet i föreliggande studie visar att de allra flesta deltagare utgick ifrån sig själva i sin tolkning av risk och trygghet. Exempel på detta är hur deltagarna som åkte kabel refererade till att "alla ramlar" samtidigt som deras tolkning av detta relaterades till dem själva – "alltså kommer jag också att ramla". Tolkningen av de risker som förväntades drabba samtliga deltagare tolkades alltså inte utifrån ett kollektivistiskt perspektiv, utan ifrån individen själv. De deltagare som åkte ribbbåt hade en ännu mer tydlig individualistisk utgångspunkt för sin tolkning av situationen och eventuella risker. Dessa deltagare utgick i väldigt hög grad ifrån

sin egen upplevelse och längtan efter en spännande tur. De resonerade inte utifrån att det skulle vara farligt för någon annan att åka ribbåt.

Till skillnad från deltagarnas tolkningar av risk baserade på en individualistisk utgångspunkt visar materialet att de som ansvarade för kabelåkningen i Surfbukten utgick ifrån ett mer kollektivistisk perspektiv när de talade om eventuella risker. För dem handlade det inte om att återknyta till sig själv och egna upplevelser, utan deras meningsskapande av risk relaterades ständigt till deltagarnas förutsättningar att åka kabel på ett säkert sätt. Genom att återknyta till olika situationer, som deltagare med varierande erfarenhet varit med om, skapade de förståelse för risk och säkerhet för de som åkte kabel. Denna typ av meningsskapande av risk, med en kollektivistisk utgångspunkt, förekom endast hos arrangörerna vid Surfbukten. Vad gäller arrangörsperspektiv från ribbåten är materialet mindre fylligt och det är svårt att säga huruvida arrangörens riskförståelse i första hand ska beskrivas som baserad på en mer individualistisk eller mer kollektivistisk utgångspunkt. Samtalen med denna arrangör kom inte att beröra dessa frågor på ett sådant sätt att det gick att fullt ut urskilja hans utgångspunkter.

5.2.1 Social interaktion deltagare emellan

Vid Surfbukten var det sociala sammanhanget helt avgörande för individens upplevelse. Vid Surfbukten hade arrangören tillsammans med andra skapat en social kultur där alla som vistades inom området inkluderades. Materialet visar att det ständigt pågick en aktiv process med syfte att få varje enskild individ att känna sig välkommen och som en del av den gemenskap som rådde, vilket exemplifieras i följande citat:

– Jag hänger här typ hela tiden (skratt). Även om jag inte jobbar så hänger jag här. Miljön och folket, stämningen är oslagbar och det tror jag att alla som kommer hit känner. Att åka kabel är liksom en social aktivitet även om det är en individuell grej med själva åkningen så är det allt runt omkring som är schysst, men så upplever jag att det är i alla brädsporter. (Surfbukten: formell forskningsintervju med Rolf, dag 3).

Att delta i äventyrsaktiviteterna, som ett sätt att umgås, bidrog till att normalisera de eventuella risker som deltagande kunde innebära. Också utifrån ett deltagarperspektiv visar materialet att den sociala gemenskapen var central. Deltagarna fokuserade på social gemenskap och att tillsammans uppleva någonting nytt och spännande. En av deltagare uttryckte hur viktigt det var med den sociala gemenskapen som rådde kring aktiviteten, i förhållande till upplevd trygghet:

– När man åker hitåt (mot bryggan) är det skönt att se alla som står och kollar, känns tryggt liksom. (Surfbukten: djupintervju med Emma, dag 2).

Även vid ribbåten var den sociala gemenskapen viktig för upplevelser av risk och trygghet, men här avgränsades det sociala sammanhanget till det par eller den mindre grupp av vänner som kommit till aktiviteten tillsammans. I följande citat framhåller arrangören detta när en kille har kommit fram för att få information kring aktiviteten:

– Så där är det ofta, någon i gänget vågar sig fram och frågar lite och sen så går han iväg och snackar med sina polare. Jag tror aldrig att någon kommit hit själv och åkt. Sen är det ganska många par som åker, gubben är skitnöjd och kärringen ser lite småsur ut men följer ändå med (skratt). Sen när de åkt klart är dom båda skitnöjda. (Badhusparken: formell forskningsintervju med Olle, dag 3).

I relation till citatet ovan visar materialet att deltagarna som åkte ribbåt ofta bestod av någon person som var mer intresserad och drivande för att paret eller gruppen skulle delta i aktiviteten, samtidigt som någon eller några i gruppen

upplevde deltagande som otryggt eller riskfyllt. Det sociala sammanhanget blev då avgörande dels för huruvida paret eller gruppen valde att tillsammans åka ribbåt, och om de åkte; hur de upplevde turen. I citatet ovan illustreras hur upplevelsen kunde förändras av en positiv erfarenhet. Observationerna visade också att det var avgörande för deltagarna hur man talade om risk och trygghet i den lilla gruppen och att man tillsammans skapade en förståelse för situationen och agerade utifrån denna (jämför med Wall 2010).

Trots att det förekom olika uppfattningar om eventuella risker med att åka ribbåt så var det inte någon av de par och grupper som kom till ribbåten som valde att avstå ifrån att åka utifrån ett uttalat riskperspektiv. I de fall det kom människor som avstod från deltagande så baserades detta beslut på att man tyckte att priset var för högt. Föreliggande studie fokuserade ungdomar och unga vuxna, vilket innebär att det var en större andel i denna grupp som avstod deltagande med hänvisning till ekonomi, än vad som var fallet bland de äldre deltagare som observerats.

5.2.2 Interaktion mellan arrangörer och deltagare

Materialet visar tydligt hur löpande information i direkt interaktion mellan arrangörer och deltagare bidrog till upplevd trygghet. Arrangörernas ageranden hade stor betydelse för hur deltagarna upplevde situationen. Vid Surfbukten fortsatte denna process av riskförståelse även under tiden för deltagande i aktiviteten. När deltagarna åkte kabel kommunicerade de aktivt med såväl arrangörer som med vänner och åskådare. Detta innebär att deltagarnas tolkning av situationen, även vad gäller eventuella risker, var en pågående process där materialet tydligt visar att deltagarna gjorde nya riskbedömningar under tiden för deltagande, vilket illustreras i följande observation:

Vid kabeln är det ett gäng som hänger på bryggan och väntar på att åka. De verkar alla vara erfarna åkare och stämningen är god då de kollar på en kille som är duktig att åka. Glada tillrop och skratt avlöser varandra mellan åkarna. Åkaren ute i vattnet hoppar i ett av hoppen men ramlar i landningen. Åkarna på bryggan tystnar och tittar ut mot åkaren i vattnet, nån säger: Shit vad han slog i röven hårt, den där kändes nog. Rolf som kör kabeln ropar ut till åkaren: Hur gick det? Åkaren svarar: Det är lugnt. Han gör också tummen upp. Rolf väntar tills åkaren fått tag på linan och startar då kabeln. Åkaren kommer upp på brädan och kör på tillsynes utan att vara berörd av vurpan. Åkaren kommer sedan upp på bryggan och möts av glada tillrop, skratt och high fives. De andra utropar: Grymt kört! Fan vad du laddade på! Såg inte så skönt ut för röven! Åkaren skrattar och snackar med de andra åkarna. På strandkanten bredvid bryggan sitter det några yngre killar och kollar på de duktiga åkarna, deras åkning och häng.

Jag frågar åkaren som ramlat om det är okej. Han svarar och skrattar: Ja, fan, det är lugnt. Lite ont i röven bara. Det där är ju sådant som händer. Man måste ju slå sig för att lära sig liksom hahaha (Surfbukten: observation, dag 2).

När deltagarna åkte kabel hade de ständig kontakt med arrangören som stod på bryggan och ropade ut instruktioner och uppmuntrande kommentarer. Vid ribbåten skedde interaktionen mellan deltagaren och arrangör istället främst innan turen inleddes. Att åka ribbåt innebar att en miljö där det var svårt att samtala på grund av motorljud och fartvind. Detta innebar också att den sociala processen av meningsskapande av risk främst gavs utrymme innan deltagande i aktiviteten.

5.3 Plats och riskförståelse

Det var en tydlig skillnad mellan de undersökta aktiviteterna med avseende på hur stor betydelse som lades vid de platser som omgav aktiviteterna. I båda fallen hade det stor betydelse att det var mycket folk i rörelse, vilket hängde ihop med yranveckan och Storsjöyran, men i Badhusparken och vid ribbåten fokuserades upplevelsen av den specifika aktiviteten i sig, utan direkt koppling till varifrån båtturen utgick. För arrangörerna av ribbåten hade platsen stor betydelse för att nå en bred publik och därmed kunna marknadsföra aktiviteten.

Platsens betydelse för deltagarnas förutsättningar vad gäller att tolka och bedöma eventuella risker med deltagande kan också knytas till hur lång tid deltagarna vistades vid respektive aktivitet. Förutsättningarna kring de undersökta aktiviteterna skiljde sig mycket åt vad gällde hur lång tid varje enskild deltagare vistas vid platsen för aktiviteten. Dessutom skilde de sig åt vad gäller hur stor andel av den tid som kan knytas till aktiviteten som

bestod av aktivt deltagande (att åka kabel respektive att åka ribbåt) och hur stor andel som bestod av passivt deltagande eller kringaktiviteter som att vänta eller ordna med säkerhetsutrustning. Om man skulle utgå enbart ifrån den tid som aktiviteten pågick var det jämförbart att åka kabel eller ribbåt. De allra flesta som provade på att åka kabel åkte 2 x 4 minuter (totalt 8 minuter) och de allra flesta ribbåtsurer omfattade 10-15 minuters åkning. Skillnaden ligger istället i kringaktiviteterna och det sociala sammanhanget vid platsen för de båda aktiviteterna.

Vid Surfbukten fanns inte möjlighet för deltagarna att droppa in, delta i aktiviteten och därefter lämna platsen eftersom själva upplägget byggde på att var och en först fick åka ett pass á 4 minuter, därefter förväntades stanna på området för vila och ytterligare information och instruktioner för att slutligen åka nästa pass. Upplägget omfattade därmed en vistelsetid om minst en timme inom området. Under tiden mellan de båda åkturerna umgicks varje deltagare med övriga inom området. De som kom i gäng till platsen valde ändå att umgås med andra människor under tiden mellan åken. Den sociala miljön inbjöd till ett brett socialt umgänge vid Surfbukten, många stannade hela dagen och vissa återkom flera dagar i rad.

Vid ribbåten i Badhusparken arbetade arrangörerna aktivt med att locka potentiella deltagare genom att möta dem på gångstråket i Badhusparken. De som lockades stannade till hos arrangören för att anmäla intresse. Vanligen erbjöds de då plats på nästa tur och fick vänta i anslutning till aktiviteten. Vissa fick vänta mycket kort tid, bara några minuter, andra fick besked om längre väntetid men vanligen inte längre än 20 minuter. Många av dem med längre väntetid lämnade platsen för aktiviteten och återkom vid utsatt tid. Detta upplägg innebär att aktiviteten blev sammanhållen med avseende på såväl tid som plats. Deltagarna kom på plats, deltog i aktiviteten och lämnade därefter

platsen för ribbåten direkt efter ankomst till bryggan. Denna sammanhållna aktivitet var också socialt sammanhållen: deltagarna kom till aktiviteten som par eller i grupp, genomförde aktiviteten tillsammans med sin partner/sin grupp och lämnade ribbåten i samma konstellation. Några nya sociala band knöts sällan inom ramen för detta sammanhang.

Vad gäller meningsskapande av risk (Wall 2010) har det betydelse vilka sociala sammanhang som uppstod kring de undersökta aktiviteterna. Vid Surfbukten skapades nya sociala kontakter och deltagarna diskuterade aktiviteten tillsammans med många olika personer. Detta innebär att risk diskuterades, om än implicit, i dessa nya grupperingar. I relation till teori om riskförståelse kan man säga att individens förståelse av eventuella risker med deltagande värderades och omvärderades inom ramen för dessa tillfälliga sociala relationer. Vid ribbåten begränsades istället det sociala sammanhanget till dem som deltagaren redan kände, ofta ytterligare en person, eller en mindre grupp (fyra-fem personer). Sannolikt innebär det också att färre nya perspektiv på eventuella risker med att åka ribbåt lyftes fram i gruppen. Teoretiskt sett innebär detta att processen av meningsskapande av risk också begränsades till denna grupp; variationer i sociala sammanhang kring äventyrsaktiviteterna som undersökts kan alltså sägas ha betydelse för hur individens tolkningar av eventuella risker skapas.

6. Betydelsen av tillit vid äventyrsaktiviteter

Att bestämma sig för att delta vid äventyrsaktiviteter, som att åka ribbåt och att åka kabel, innebär att individen förhåller sig till situationer som de inte har full kunskap om och till människor vilka de inte känner sedan tidigare. För att kunna förhålla sig till det osäkra använder individen tillit. Individen använder tillit till andra människor som grund för tolkning, beslut och ageranden när egen kunskap om situationen saknas (Earle and Cvetkovich 1995; Stevrin 1998).

Även om dessa äventyrsaktiviteter var förhållandevis småskaliga så var det inte möjligt för individen att ha full kunskap om hela det abstrakta system de mötte (jämför med Giddens 1991). Deltagarna var tvungna att förlita sig på den teknik som användes för att köra kabeln, att vajern var korrekt monterad, att utrustningen var lämplig och funktionstestad etcetera. På samma sätt var ribbåtsdeltagarna tvungna att lita på att förarna hade kunskap om hur båten skulle framföras på ett säkert sätt, att båten var lämplig för höghastighetsåkning och att skrovet skulle tåla de påfrestningar det utsätts för vid en ribbåtsstur. Deltagarna kunde alltså inte få full kunskap om eller kontroll över material, funktion, teknik och så vidare. Istället blev relationen till representanter för företagen ifråga central. Den information som dessa gav och hur de agerade som arrangörer fungerade som de expertsystem vilka deltagarna mötte vid deltagande i aktiviteterna (jämför med Giddens 1991). Med detta fungerade arrangörerna som representanter och garantier för deltagarnas säkerhet.

Arrangörerna vid båda de undersökta aktiviteterna var ständigt närvarande och visade genom detta att de själva litade på utrustning och genomförande av äventyrsaktiviteterna. Särskilt tydligt blev detta vid ribbåten där föraren deltog i turen på lika villkor som deltagarna, med avseende på tillit till de abstrakta systemen (jämför med Giddens 1991).

6.1 Tillit i relationen mellan deltagare och arrangörer

För att individen ska kunna avgöra huruvida denne litar på en representant för ett abstrakt system (jämför med Giddens 1991), i det här fallet de undersökta äventyrsaktiviteterna, tolkas representantens utsagor och ageranden, utifrån fullgörande av åtaganden, kompetens, öppenhet och uppfyllande av förväntningar (Kasperson, Golding et al. 1992).

Vad gäller fullgörande av åtaganden (Kasperson, Golding et al. 1992) visar materialet att såväl ribbåtsdeltagarna som de som åkt kabel vid Surfbukten upplevde att arrangörerna erbjöd vad de hade lovat. Det som arrangörerna för ribbåten hade åtagit sig är enligt anslag och information att erbjuda en "fartfylld resa på Storsjön". Deltagarna upplevde att arrangörerna agerat professionellt. Erfarenheterna från de som valt att åka ribbåt var att de fick en trygg men spännande och fartfylld upplevelse.

De som åkt kabel berättade att det som erbjudits också varit vad de fått; en positiv upplevelse och en känsla av att behärska aktiviteten. Det är tydligt i

materialet att deltagarna vid Surfbukten uppfattat det som att arrangörerna har fullgjort vad de åtagit sig.

Vid deltagande i ribbåtsturen var åtagandet från arrangörernas sida att erbjuda en snabb tillfredsställelse. Detta till skillnad från erbjudandet vid Surfbukten, där arrangören istället åtagit sig att bidra till deltagarens upplevelse av att behärska tekniken för att åka kabel, vilket var ett mer omfattande åtagande i fråga om tid. Utifrån teori om tillit (Kasperson, Golding et al. 1992; Stevrin 1998) var åtagandet vid Surfbukten också mer omfattande vad gäller att skapa tillit i relationen mellan deltagare och arrangörer.

De som jobbade vid ribbåten synliggjorde sin kompetens (jämför med Kasperson, Golding et al. 1992) genom att visa på erforderlig formell utbildning. De berättade till exempel att all personal hade skepparexamen och att föraren hade kompletterande utbildning för att köra båt i hög hastighet.

Vid Surfbukten uttrycktes kompetens inte i termer av formell utbildning och certifikat utan istället i relation till egna erfarenheter och praktisk färdighet. Arrangören talade mycket om vad han själv gjort ifråga om att åka kabel. Hela personalgruppen vid Surfbukten deltog också i den aktivitet som erbjöds. Genom detta fick deltagarna se att arrangörerna hade kunskap och färdigheter vad gäller att åka kabel.

Litteraturen har också visat att öppenhet är en central aspekt vad gäller att skapa tillit i relationen mellan individen och representanter för olika institutioner eller aktörer i samhället (Kasperson, Golding et al. 1992). I marknadsföringen och genomförandet av ribbåtsturerna låg en tillit hos arrangören att deltagare själva skulle vara medvetna om sina egna eventuella begränsningar, exempelvis tidigare fysiska skador som skulle kunna göra det olämpligt att utsätta sig för de krafter och eventuella ryck och stötar som kan uppkomma vid en ribbåttur. Detta visar på en ömsesidig förväntan på öppenhet mellan arrangör och deltagare.

Vid Surfbukten var öppenheten mellan arrangörer och deltagare större. Hela konceptet byggde på att deltagarna själva berättade om sina eventuella tidigare erfarenheter, sina förmågor och eventuella hinder att delta. För att säkerställa denna öppenhet, från arrangörernas sida, ställdes frågor kring eventuella tidigare erfarenheter från liknande aktiviteter, till exempel vattensport och brädsport.

Vad gäller uppfyllande av förväntningar (jämför med Kasperson, Golding et al. 1992) är materialet entydigt; oavsett vilken äventyrsaktivitet man deltagit i har deltagarna sagt sig vara mycket nöjda. Inte någonstans i materialet för studien har deltagare uttryckt sig missnöjda eller på annat sätt, till exempel genom ageranden, visat att arrangörerna inte uppfyllt förväntningarna. Istället uttrycktes stor glädje över information, instruktioner, arrangörernas ageranden samt aktivitetens innehåll och genomförande.

Vad materialet visar här, utifrån de faktorer som ligger till grund för individens tillit till samhällsaktörer (Kasperson, Golding et al. 1992), är att såväl deltagare som åkt ribbåt som de som åkt kabel, utgått ifrån de faktorer för tillit som litteraturen visat på. Tillit har visat sig vara mycket centralt för deltagarna, och dessa faktorer har deltagarna uttryckt explicit. I studien har vi fokuserat på information och instruktioner. Dessa delar har också visat sig vara grunden för hur tillit skapats i relationen mellan individ och arrangör.

7. Diskussion

7.1 Tillitens betydelse för individens riskförståelse

Vår tolkning av det empiriska materialet, i relation till teori om riskförståelse (Wall 2010) och tillit (Kasperson, Golding et al. 1992; Stevrin 1998), är att upplevelsen av trygghet har skapats av tillit i relationen mellan arrangörer och deltagare. Detta innebär att deltagarnas upplevelser av trygghet dels gett uttryck för en riskförståelse där risken för deltagande ses som obetydlig och dels gett uttryck för tillit till arrangörerna. Genom detta blev processerna av tillitsskapande och riskförståelse sammanflätade. Denna sammanflätade process har särskilt synliggjorts genom deltagarnas berättelser om hur de upplevt och erfarit information, instruktioner och ageranden från arrangörerna sida. Materialet har tydligt visat hur dessa delar ingått i upplevelsen av trygghet.

Analysen har också visat att information och instruktioner haft en bredare betydelse än att förklara och klargöra innehåll och utövande av äventyrsaktiviteterna. Istället har information och instruktioner haft en central roll vad gäller att skapa tillit. Arrangören vid Surfbukten har också uttryckligen sagt att denna information, som sker muntligen, syftar till att skapa tillit i relationen mellan deltagaren och arrangörerna av aktiviteten. Emellertid visar materialet att informationen skapar ett osynligt kontrakt av tillit även vid ribbåten. Oavsett om information och instruktioner uttryckligen syftat till tillit så tycks det ha den betydelsen vid båda de undersökta äventyrsaktiviteterna.

7.2 Fördjupad förståelse för hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter

Mest centralt i materialet har varit den stora betydelse det sociala sammanhanget och platsen haft för deltagarnas upplevelser av att delta i äventyrsaktiviteter och för hur de förhållit sig till eventuella risker med detta.

Föreliggande studie har fokuserat på hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter. I uppdraget ingick det även att undersöka huruvida det var någon skillnad mellan de deltagare som var myndiga och de som var omyndiga. Eftersom varken avtalsskrivning eller godkännande av målsman har förekommit, så har man heller inte kunnat se några skillnader mellan yngre och äldre ungdomar. I materialet finns det inte några tecken på att det skulle ha någon betydelse om deltagaren fyllt 18 år eller inte.

Vad gäller kön har materialet inte visat sig innehålla några skillnader mellan könen vad gäller deltagande i äventyrsaktiviteterna eller upplevelser av risk kring deltagande. Den enda skillnad som uppmärksammats i detta avseende var att något fler kvinnor än män uttryckt nervositet inför deltagande i de undersökta äventyrsaktiviteterna. Detta påverkade dock inte beslut vad gäller att delta eller att avstå.

7.3 Slutsatser

Syftet med forskningsprojektet har varit att ge en fördjupad förståelse om hur ungdomar förhåller sig till risk vid köp av och deltagande i äventyrsaktiviteter. Mot bakgrund av detta är det intressant att begreppet risk i låg utsträckning förekommer explicit i materialet. Däremot har materialet särskilt visat att information har en mycket central roll för deltagarnas upplevelse av trygghet vid deltagande i äventyrsaktiviteter. En positiv upplevelse av deltagande möjliggörs av god information inför och vid aktiviteten. Eftersom information getts muntligt så har det skapat sociala relationer mellan arrangörerna och deltagarna vilket bidragit till deltagarnas tillit till arrangörerna och äventyrsaktiviteternas säkerhet. Genom detta har riskförståelse och tillit vävts samman.

Information och instruktioner

- Säkerhet var ett ständigt närvarande tema i information.
- Användande av säkerhetsutrustning var obligatorisk och arrangörerna gav instruktioner om hur den skulle användas.
- Deltagarna fick lära sig enkla handtecken som skulle användas vid upplevd otrygghet eller i händelse av en riskfylld situation.
- Information och instruktioner gavs enbart muntligen.
- Löpande information i direkt interaktion mellan arrangörer och deltagare bidrog till upplevd trygghet.

Risk och riskförståelse

- Begreppet risk var inte något centralt tema i materialet.
- Möjligheten till deltagande i spännande äventyrsaktiviteter fokuserades.
- Incidenter, som att falla vid kabelåkning, sågs som en naturlig del av aktiviteten.
- Den sociala gemenskapen var väldigt central för upplevelsen av äventyrsaktiviteterna.
- Att delta i äventyrsaktiviteterna som ett sätt att umgås bidrog till att normalisera de eventuella risker som deltagande kunde innebära.
- Platsens betydelse för deltagarnas förutsättningar vad gäller att tolka och bedöma eventuella risker med deltagande kan knytas till hur lång tid de vistades vid aktiviteterna.
- Vad gäller riskförståelse har det betydelse vilka sociala sammanhang som uppstod kring äventyrsaktiviteterna.

Tillit

- Deltagarna upplevde att arrangörerna fullgjorde sina åtaganden.
- Arrangörerna synliggjorde sin kompetens vad gäller att arrangera äventyrsaktiviteter.
- Deltagande i aktiviteterna krävde ömsesidig öppenhet med avseende på individuella förutsättningar för deltagande.

- Samtliga deltagare uppgav att deras förväntningar uppfylldes.
- Fullgörande av åtaganden, synliggörande av kompetens, ömsesidig öppenhet och uppfyllda förväntningar bidrog till stark tillit i relationen mellan deltagare och arrangörer.

8. Avslutning

Utifrån det material som samlats in i studien har föreliggande rapport fokuserat på analys av materialet utifrån sociologisk teori och tidigare forskning. Förhoppningsvis kan denna analys bidra till att besvara Konsumentverkets syfte med projektet vad gäller att undersöka ungdomars erfarenhet av risker och säkerhet i samband med att man tar del av en äventyrsaktivitet, och attityder till risker, säkerhet och användning av säkerhetsutrustning (Konsumentverket, 2013). Denna rapport kan sannolikt också bidra till Konsumentverkets arbete med att identifiera aktiviteter som verket kan göra för att åstadkomma en säkrare marknad av äventyrstjänster.

8.1 Frågor för vidare hantering av Konsumentverket

Utifrån resultat och analys har ett antal frågor formulerats vilka Konsumentverket särskilt bör arbeta vidare med för att åstadkomma en säkrare marknad av äventyrstjänster.

- **Information:** I vilken utsträckning ska information presenteras skriftligen respektive muntligen?
- **Förmågor och förutsättningar:** Vem bär ansvaret för att säkerställa att de deltagare som deltar i äventyrsaktiviteter har de förmågor och förutsättningar som krävs för säkert deltagande?
- **Minderårigas deltagande:** Ska samtycke från målsman krävas för deltagande i äventyrsaktiviteter?
- **Försäkringsfrågor:** Vilket ansvar har arrangören för deltagares försäkring och kan arrangörer kräva av deltagare att de har egen försäkring?
- **Gränsdragningar gentemot andra aktörer:** Hur kan säkert deltagande i specifika aktiviteter säkerställas när aktiviteterna erbjuds på offentlig oreglerad plats?

9. Konsumentverkets slutord

Ett av Konsumentverkets syften med studien har varit att få ett underlag till arbetet med att åstadkomma en säkrare marknad när det gäller tjänster som erbjuds till konsumenter.

Studien visar att säkerheten har varit viktigt hos arrangörerna och att detta förmedlats på ett sätt så att deltagarna känt sig trygga i att genomföra aktiviteten. Arrangörerna har valt att fokusera på att skapa en relation och förmedla vikten av att använda säkerhetsutrustning genom muntlig information och dialog. Tillit är enligt studien den viktigaste faktorn för att uppleva trygghet och skapa riskförståelse och nära knutet till vilket rykte arrangören har.

I Konsumentverkets arbete med tjänsters säkerhet är tillgänglighet och kvalitet på den säkerhetsinformation som deltagaren får ta del av en viktig faktor. Tjänsteleverantören har ansvar för att tjänsten är säker och måste därför göra en bedömning av vilken typ av information som deltagaren behöver och hur information ska ges. Genom muntlig information har arrangörerna skapat en relation och kan bedöma om deltagaren förstått. Ingen av arrangörerna har använt sig av skriftlig information.

Arrangören av Surfbukten har på sin hemsida information som anger att ”all åkning sker på egen risk och att deltagaren ska ha en olycksförsäkring”. Detta var däremot inget som kommunicerades i samband med aktiviteten. Friskrivning av ansvar, som detta kallas, har ingen juridisk betydelse eftersom det inte går att friskriva sig från ett ansvar som är reglerat i lagstiftning. Det kan vara svårt för företag inom denna typ av bransch att teckna en ansvarsförsäkring varför frågan om olycksfallsförsäkring är viktig för konsumenterna som deltar i olika äventyrsaktiviteter och som löper risk att skadas och få bestående men. Försäkringar ligger dock enligt produktsäkerhetslagen utanför Konsumentverkets tillsynsansvar, men bör ändå utredas eftersom den berör i stort sett alla som deltar i dessa typer av äventyrsaktiviteter.

Utöver säkerhetsinformation är det viktigt att det finns räddningsrutiner och räddningsutrustning så att personskadorna vid en eventuell olycka kan minimeras. I rapporten framgår inte vilken beredskap som fanns vid eventuella olyckor och arrangörerna har heller inte, under studien, informerat deltagarna om vilka risker som fanns eller hur deltagaren skulle agera vid händelse av olycka. Fokus på informationen har varit att instruera deltagarna att genomföra aktiviteten och att använda säkerhetsutrustning. Ingen av arrangörerna har heller informerat om eventuella risker baserat på hälsoskäl.

Konsumentverket anser att studien är ett värdefullt underlag för att jobba vidare med konsumentskyddet inom tjänsters säkerhet. Inte minst i den dialog vi löpande för med tjänsteleverantörer och organisationer inom området. Begrepp som tillit, individuell och/eller kollektiv riskbedömning, passivt risktagande (ribbåt) respektive aktivt risktagande (kabelåkning) samt att risker sätts in i ett större sammanhang breddar och ger fler infallsvinklar i det förebyggande säkerhetsarbetet.

10. Referenser

- Angelöw, B. & T. Jonsson (1990). *Introduktion till Socialpsykologi*. Lund, Studentlitteratur.
- Aronson, E., T. D. Wilson, et al. (2005). "Social psychology." Pearson Education, Inc. New Jersey. sections 10: 239–264.
- Aven, T. & O. Renn (2009). "On risk defined as an event where the outcome is uncertain." *Journal of Risk Research* 12(1): 1–11.
- Barber, B. (1983). *The logic and limits of trust*. New Brunswick, NJ, Rutgers University Press
- Boholm, Å. (1998). "Comparative studies of risk perception: a review of twenty years of research." *Journal of Risk Research* 1(2): 135–163.
- Douglas, M. & A. Wildavsky (1982). "How Can We Know the Risks We Face? Why Risk Selection Is a Social Process." *Risk Analysis* 2(2): 49–51.
- Earle, T. C. & G. T. Cvetkovich (1995). *Social trust: toward a cosmopolitan society*. Westport, Greenwood Publishing Group.
- Enander, A. (2005). *Människors förhållningssätt till risker, olyckor och kriser*. Karlstad, Räddningsverket.
- Enander, A. & A. Johansson (2002). *Säkerhet och risker i vardagen: en studie av uppfattningar, värderingar och beteenden hos allmänheten i Sverige*. Karlstad, Räddningsverket.
- Gamson, W. A. & A. Modigliani (1989). "Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach." *American journal of sociology*: 1–37.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity*. Cambridge, Polity Pre
- Giddens, A. (1996). *Modernitetens följder*. Lund, Studentlitteratur.
- Jerkeby, S., Ed. (2001). *Det motsägelsefulla tillitssammanhanget. Tillitens ansikten*. Lund, Studentlitteratur.
- Kasperson, R. E., D. Golding, et al. (1992). "Social Distrust as a Factor in Siting Hazardous Facilities and Communicating Risks." *Journal of Social Issues* 48(4): 161–187.
- Konsumentverket (2013). *Konsultavtal (diarienummer 2013/279)*. Karlstad, Konsumentverket.
- Lewis, J. D. & A. Weigert (1985). "Trust as a Social Reality." *Social Forces* 63(4): 967–985.
- Lindell, M. L. & R. W. Perry (1992). *Behavioral foundations of community emergency planning*. Washington, DC, Hemisphere.
- Lloyd, A. J. (2001). "The extent of patients' understanding of the risk of treatments." *Qual Saf Health Care* 10(90001): 14–18.
- Luhmann, N. (1992). "The Concept of Society." *Thesis Eleven* 31: 67–80.

- Lupton, D. (1999). Risk and sociocultural theory. Risk and sociocultural theory: new directions and perspectives. D. Lupton. Cambridge, Cambridge University Press.
- Lupton, D. & J. Tulloch (2002). "Risk is Part of Your Life: Risk Epistemologies among a Group of Australians." *Sociology* 36(2): 317–334.
- Molm, L. D., N. Takahashi, et al. (2000). "Risk and trust in social exchange: An experimental test of a classical proposition." *American Journal of Sociology*: 1396–1427.
- Olofsson, A. & S. Öhman (2009). Risker i det moderna samhället: Samhällsvetenskapliga perspektiv. Lund, Studentlitteratur.
- O'Malley, P. (1999). "Governmentality and the risk society." *Economy & Society* 28(1): 138.
- Sjöberg, L. (2000a). "Factors in Risk Perception." *Risk Analysis* 20(1): 1–12.
- Slovic, P. (2000). The perception of risk. London ; Sterling, VA, Earthscan Publications.
- Slovic, P. (2001). Smoking : risk, perception & policy. Thousand Oaks, Calif., Sage Publications.
- Slovic, P., B. Fischhoff, et al. (1982). Facts versus fears: understanding perceived risk. Judgment under uncertainty: heuristics and bias. D. Kahneman, P. Slovic and A. Tversky. Cambridge, Cambridge University Press.
- Stevrin, P. (1998). Tillitskrisen: om tillit, misstro och kontroll i det framväxande informationssamhället, Institutionen för datavetenskap och ekonomi, Högsk. i Karlskrona/Ronneby.
- Sztompka, P. (1999). Trust : a sociological theory. Cambridge, Cambridge University Press.
- Taylor-Gooby, P. & J. Zinn (2006). Risk in social science. Oxford, Oxford University Press.
- Taylor-Gooby, P. & J. O. Zinn (2006). "Current Directions in Risk Research: New Developments in Psychology and Sociology." *Risk Analysis* 26(2): 397–411.
- Tulloch, J. & D. Lupton (2003). Risk and everyday life. London, Sage Publications.
- Wall, E. (2009). "Ungdomars samtal kring risker i trafiken: Relationen mellan riskförståelse och platsanknytning " *Sociologisk forskning* 46(3): 37–55.
- Wall, E. (2010). Riskförståelse: Teoretiska och empiriska perspektiv. Institutionen för samhällsvetenskap. Östersund, Mittuniversitetet.
- Wall, E. & A. Olofsson (2008). "Young People Making Sense of Risk: How meanings of risk are materialised within the social context of every-day life." *Young, Nordic Journal of Youth Research* 16(4): 431–448.
- Wall, E. & L. Kvarnlöf (2012). "Riskfyllt vatten: hur individen skapar förståelse av oväntad parasitförekomst i dricksvattnet." *Sociologisk Forskning* 49(1):5–24.

Vetenskapsrådet (2002). Forskningsetiska principer i humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Stockholm, Vetenskapsrådet.

van Liere, K. D. & R. E. Dunlap (1980). "The social bases of environmental concern: A review of hypotheses, explanations and empirical evidence." *Public Opinion Quarterly* 44: 181–199.

Veenstra, G. (2002). "Explicating social capital: Trust and participation in the civil space." *Canadian Journal of Sociology/Cahiers canadiens de sociologie*: 547–572.

